

כמשית אבי מישע מלך מואב

לכתובת המואבית החדשה

מאת

יוסף ברסלבי

בדצמבר 1963 פרסמו ריד ווינט כתובת מואבית חדשה¹, העשויה להביא להשלמת שמו של אבי מישע מלך מואב, הלקוי בחסרון שתי אותיותיו האחרונות במצבת-מישע.

מבחינה פאליאוגראפית קרובה הכתובת החדשה קירבה יתירה לכתובת במצבת-מישע, אלא שהיא מכילה רק שלוש שורות קצוצות, הן בראשן והן בסופן, ואין התוכן ברור כל צורכו. ניתן לפענח את המלים ואת חלקי-המלים הבאים:

1 ... משית. מלכ. מאב. הד. ...

2 ... ת. כמש. למבער. כי. אה. ...

3 ... נה. והנ. עשתי. את. ...

השורה הראשונה דומה לפתיחה במצבת-מישע² ("אנכ. משע. בן. כמש. מלך. מאב. הדיבוני"). אותיות המלה הראשונה ("משית") ודאי מרכיבות את שם אביו של מישע. מפרסמי הכתובת אמנם מנסים תחילה לבאר את התיבה "משית" כשם מלא, ולגזור אותה מן השורש "משה" (to draw out), אך נראית להם יותר השלמת האותיות "משית" באות כ"ף, כלומר, "כמשית", שהוא שם תיאופורי, הגזור משם האל כמוש. השלמה זו — המתקבלת, כמובן, מאוד על

1. הכתובת חקוקה בשבר של אבן-בזלת, שהובא מכרך לבית-הגנכות ברבת-עמון. גובה שבר-האבן 14 ס"מ, רוחבו 12.5 ס"מ ועוביו עד 17 ס"מ. ראה: William L. Reed & Fred V. Vinnett, A Fragment of an Early Moabite Inscription from Kerak, *BASOR*, 172, 1963, pp. 1-9

2. בוויכוח על הרצאתו של ד"ר י. ליוור על מלחמת מישע מלך מואב בישראל, שנערך בבית הנשיא ז. שור ב-18 באפריל 1964, הביע פרופ' א. מלמט את הסברה, שהכתובת החדשה אינה מצבה של אבי מישע, כי-אם של מישע עצמו, ושפתיחתה היתה כפתיחת הכתובת במצבת-מישע.

הדעת — שמה קץ להשערות על סיומת שמו של אבי מישע ולהשלמתו ל"כמש[גד]" או "כמש[כן]"³. הסיומת — ית לשם זכר אמנם נראית קשה למפרסמי הכתובת, אף-על-פי שהם מצביעים על השם הערבי סלמית (שם זכר בתקופה הטרומ-איסלאמית) ועל השם המקראי שלומית (דה"ב יא, כ, ועוד)⁴. גם להרכבת השם התיאופורי של אבי מישע לא נמצא להם באותיות "ית" שורש של פועל שיהא נלווה ליסוד האילי "כמוש". משום כך הם מצביעים על האפשרות, כי השי"ן שבשם "כמשית" היא כפולה וכי יש לקרוא "כמש-שית", היינו, "כמוש-שית" (כמוש שם את אבי מישע למלך על הארץ). ברם, להסבר השם התיאופורי "כמשית" מתבקשות שתי ההצעות הבאות⁵: א. "כמשית[ן]", בהשמטת הנו"ן הסופית, היינו, "כמושנתן" (כמו השם יהונתן), הצעה שכבר העלה אותה ח. א. גינזברג⁶. ואמנם חוזר הפועל "יתן" (= נתן) בכתובות כנעניות, כמו, למשל, בכתובת של אשמנעור הב' מלך צידון ("ועד יתן לן אדן מלכים")⁷. כן חוזר הפועל "יתן" בשמות תיאופוריים שונים, כגון: "רשפיתן", "בעליתן"⁸, "מלכיתן", "אשמניתן", או בשמות "יתנבעל", "יתנמלך" (השווה "נתן מלך"; מל"ב כג, יא), "יתנגד", "יתנצד", ועוד. אף יש שהשם התיאופורי בא בקיצור, בצורת "יתן" ("נתן") או "יתנת" (כמו "בעלת"). הצורה הכנענית "יתן", תחת "נתן", שמורה אולי בשם המקראי יתניאל (דה"א כו, ב), שמשמעו במקורו הכנעני הוא אולי "נתנני אל", ובשם המקום בנחלת יהודה "יתנן" (יהו' טו, כג), שהוא אולי "יתן" בתוספת נו"ן, כמו "קרתן" (שם, כא, לב).

3. ריד ווינט (לעיל, הערה 1), עמ' 7, הערה 17.

4. בכמה מקומות הכתיב הוא בו"ו: "שלומות" (דה"א כג, ט; כו, כה). השווה "משלמית" (דה"א ט, יב) ו"משלמות" (נחמ' יא, יג; דה"ב כח, יב). "שלומית" הוא גם שם אשה (וי' כד, יא).

5. את ההצעות האלה הביא המחבר בוויכוח הנ"ל בבית הנשיא (ראה הערה 2).

6. מובאת אצל ריד ווינט, שם, הערה 20a: "H. L. Ginsberg (in a letter of Jan. 6) proposes the vocalization of *Kemoš-yatti* for *Kemoš-yattin*: '(It is) Chemosh (who) gives', comparing Arabic *yaku* for *yakun* etc. — W.F.A."

7. סלושץ, אוצר הכתובות הפיניקיות, תל-אביב תש"ב, עמ' 24. השווה: M. Lidzbarski, *Handbuch der nordsemitischen Epigraphik*, Weimar 1898 [Hildesheim 1962], p. 292.

8. מן הראוי לציין כאן את השם "בעליתן בן בעליתן". ראה: ג. סלושץ, שם, עמ' 40. לשאר מראי-המקומות ראה המפתח שבסוף ספרו של סלושץ.

והנה דוגמאות מספר של שמיטת האות נו"ן משמות תיאופוריים כנעניים: מסוף השם — "בלחם", שהוא קיצורו של השם "בעלחמן"⁹; מאמצע השם — "יתבעל", שהוא אולי קיצורו של השם "יתנבעל"; "בתעמת", שהוא קיצורו של השם "בתנעמת"¹⁰ (כמו "גדנעמת"); "בלחם" הנ"ל ("בעלחמן"); "בעשמים", תחת "בעלשמים"¹¹ ("בעלשמים"); "בעשתרת", תחת "בדעשתרת", שהוא עצמו, כנראה, קיצורו של השם "עבד-עשתרת"¹², ועוד. תופעה זו ידועה לנו גם מן המקרא: "בני אמן — בני אמי" (נחמ' ז, נט; עז' ב, נז), "יתרן-יתר" (דה"א ז, לז—לח).

ב. "כמשית", ללא נו"ן סופית מלכתחילה, היינו, "כמוש-אתי". מכתובות כנעניות אנו למדים, כי בשמות תיאופוריים באה תכופות יו"ד במקום אל"ף, כמו, למשל, בשם "יתבעל", שסלושץ רואה בו את השם "אתבעל", כמו שם אביה של איזבל, אשת אחאב (מל"א טז, לא), וכן בשם "ישבעל", שבו רואה סלושץ את השם "אשבעל" — היינו, "איש-בעל" — ומשווה אותו עם "אשבעל בן שאול"¹³ (דה"א ח, לג; ט, לט). התחלפות אל"ף ביו"ד, או היבלעותה ביו"ד, מופיעות במקרא בשמות "דואג"—"דויג" (שמ"א כב, ט; יח, כב) ו"אליאתה" — "אליהה" (דה"א כה, ד; כז). אם נכונה ההנחה כי "כמשית" הוא "כמשיתי" ("כמושאתי") — הרי השם "אתי" שבכתובות הכנעניות ("עבדרע בן אתי"¹⁴) והשמות "אתי הגתי" (שמ"ב טו, יט) ו"אתי בן-ריבי"¹⁵ (שמ"ב כג, כט) הם קיצוריהם של שמות תיאופוריים.

9. סלושץ, שם, עמ' 314. קשה להניח, שכאן היתה ההשמטה פרי טעות, או קיצור לשם קיצור בכתב בלבד.

10. שם, עמ' 271. והשווה "אלנעם" (דה"א יא, מו).

11. "הלמ"ד של בעל נבלעה במבטא שם" (סלושץ, שם, עמ' 295).

12. "הדל"ת נבלעה במבטא וצ"ל בדעשתרת" (שם, עמ' 223). עם זאת לא מן הנמנע, שבמקרים מסוימים שמיטת האות היא פרי טעותו של הכותב. ראה: לידובארסקי (לעיל, הערה 7), Errata (עמ' 127—128). השווה: "מריב בעל" ו"מרי-בעל" (דה"א ט, מ). מכל-מקום, השם "בדעשתרת" הוא קיצורו של "עבדעשתרת", וכן שאר השמות התיאופוריים המתחילים ב"בד". על שמיטת העי"ן מן השם "עבד" ראה: לידובארסקי, שם, עמ' 233; והשווה השם "גבובד" (שם, עמ' 320).

13. הוא איש-בושת, שם הגזור ודאי כמו השמות המקראיים איש-הוד, איש-טוב ואיש-שכל.

14. נ. סלושץ, עמ' 179.

15. אולי קיצור של "אתיאל" וכדומה.

ניתן לראות בסיומת —ית גם את קיצורה של התיבה הכנענית "אית", שמשמעה אף הוא, כנראה, "את"¹⁶. כדוגמאות ל"אית" במובן "את" יכולים לשמש משפטים כגון: "תברך בעלת גבל אית יחון[מלך] מלך גבל", או "השפט בן עזמלך פעל אית חצי הסף ז"¹⁷. עניין מיוחד מעורר השימוש הכפול בתיבות "את" ו"אית" בכתובת של אשמנעור הנ"ל: "אל יפתח את משכב ז" (שם, שורה 4) ו"אל ישא אית חלת משכבי"¹⁸ (שם, שורה 5). בכתובת זו באה התיבה "את" ארבע פעמים, והתיבה "אית" — תשע פעמים. כן מופיעות התיבות "את" ו"אית" בכתובת של יחומלך מלך גבל.

דומה, שבמקרא נשתמר הכתיב "אית", תחת "את", בשם "איתאל בן ישעיה" (נחמ' יא, ז) ובמשפט "נאם הגבר לאיתאל לאיתאל ואכל"¹⁹ (מש' ל, א), ומכאן היו"ד ה"מיותרת" שב"איתאל". קיצור מרחיק-לכת יותר של "אית" או של "את" הוא ת' (ת''), כגון: "כל אשר לגנב ת אבן ז"²⁰ ("כל אשר יבוא לגנוב את האבן הזאת"). קיצור זה חוזר בצורה מעניינת ביותר באיגרות בר-כוכבא ובתעודות בנות זמנן שנמצאו במערות מדבר יהודה, עתים כאות נפרדת, כמו, למשל, "ת אלה" (= "את אלה") ו"ות חכיר"²¹ (= ואת החכיר"), עתים כאות צמודה למלה שלאחריה, כגון: "ותכל" (= "ואת כל") ו"תללו" (= "את

16. "אית פירושו בארמית ית (ות), ולא הוברר אם יש לאית זו הוראה מיוחדת" (סלושץ, עמ' 21).

17. שם, עמ' 10 ו-34.

18. שם, עמ' 18—28.

19. לידובארסקי מביא את השם הארמי "איתי בל", ומשער, שהוא גזור מן השורש "אתא" (עמ' 214 ו-230).

20. סלושץ, עמ' 348.

P. Benoit, J. F. Milik & R. de Vaux, *Les Grottes de Murabba'at*, Texte, 21 Oxford 1961, p. 131. נדמה, שהפרדה זו, אף-על-פי שהיא דומה להפרדה בכתובות הפיניקיות הנ"ל, אינה מוצדקת. במלים "מעיד אני עלי תשמים" (לוח XLVI/43, שורה 3) היו"ד שבתיבה "עלי" רחוקה יותר מן הלמ"ד שלפניה מאשר הת"ו מן התיבה "שמים" שלאחריה. בשורה 5, במלים "נתן תכבלים", אין כמעט כל רווח בין "נתן" ו"תכבלים", ולכן אין להכריע, אם הת"ו נכתבה בנפרד מן המלה "כבלים". הוא הדין בלוחות אחרים. והשווה תעתיקו של י. ידין, ידיעות, כו, תשכ"ב, עמ' 234.

הללו" ²²). עניין רב מעוררת העובדה, כי "את" ו"ת" משמשות יחד בתעודה אחת, כגון: "את העפר" ו"תעפר" ²³.

ייתכן אפוא, כי "ית" בשם "כמשית" — כמוה כ"ית" בארמית — היא "את" (אל"ף התחלפה ביו"ד), או קיצורה של "אית". אמנם התיבה "את" מופיעה פעמים רבות בכתובת-מישע וכן בשורה 3 של הכתובת המואבית החדשה, אך שמות של אנשים שומרים בדרך-כלל על הגיה עממית מסורתית מקוצרת, וכשם שבכתובות הכנעניות הנ"ל באו התיבות "אית" ו"את" בתעודה אחת — כמו התיבות "את" ו"ת" (צמודה למלה שלאחריה) בתעודות מימי בר-כוכבא — כן עשויה היתה התיבה "ית", שהיא קיצורה של "אית", או חילופה של "את", להשתמר בשם התיאופורי של אבי מישע מלך מואב: "כמשית" = "כמוש-אתי".

22. ידיו, שם, שם.

23. ראה: *Murabba'at*, עמ' 131 ולוח XXXVI, שורות 5—6: "את העפר"; שורה 8:

"תעפר".